

lifevänern

2014-2018

FÖR EN ÖPPEN OCH LEVANDE SKÄRGÅRD

Innehållsförteckning

Vad är projektet LIFE Vänern	3
Naturtyper	4
Fågelarter	5
Beskrivning av projektområden	7
Millesvik och Lurö skärgård	8
Klarälvsdeltat	10
Nötön-Åråsviken & Värmlands Säby	12
Särskilda åtgärder	15
Röjning av fågelskär	16
Anläggning av rovfågelbon & häckningsöar	18
Naturvårdsbränning	20
Hur ska du som besökare tänka?	22

Fakta om Vänern

EU:s största sjö med flera skärgårdar som består av tusentals öar, kobbar och skär. Vänern är uppdelad i två bassänger; Värmlandssjön och Dalbosjön.

Dricksvattentäkt för 800 000 personer.
Sjöareal: 5 650 km²
Maxdjup: 106 meter
Antal stadigvarande fiskarter: 38
Årligt antal häckande fåglar på fågelskär: 30 000

Projektledningsgruppen: Gunnar Lagerkvist (projektledare), Andreas Furustam, Anders Stagen, Johan Bohlin och Jurga Johansson.

Foton: Fredrik Wilde om inte annat anges.

Illustrationer: Jonas Lundin

Layout: Frida Olsson

Tryck: Taberg Media Group

Publikationsnummer: 2018:14

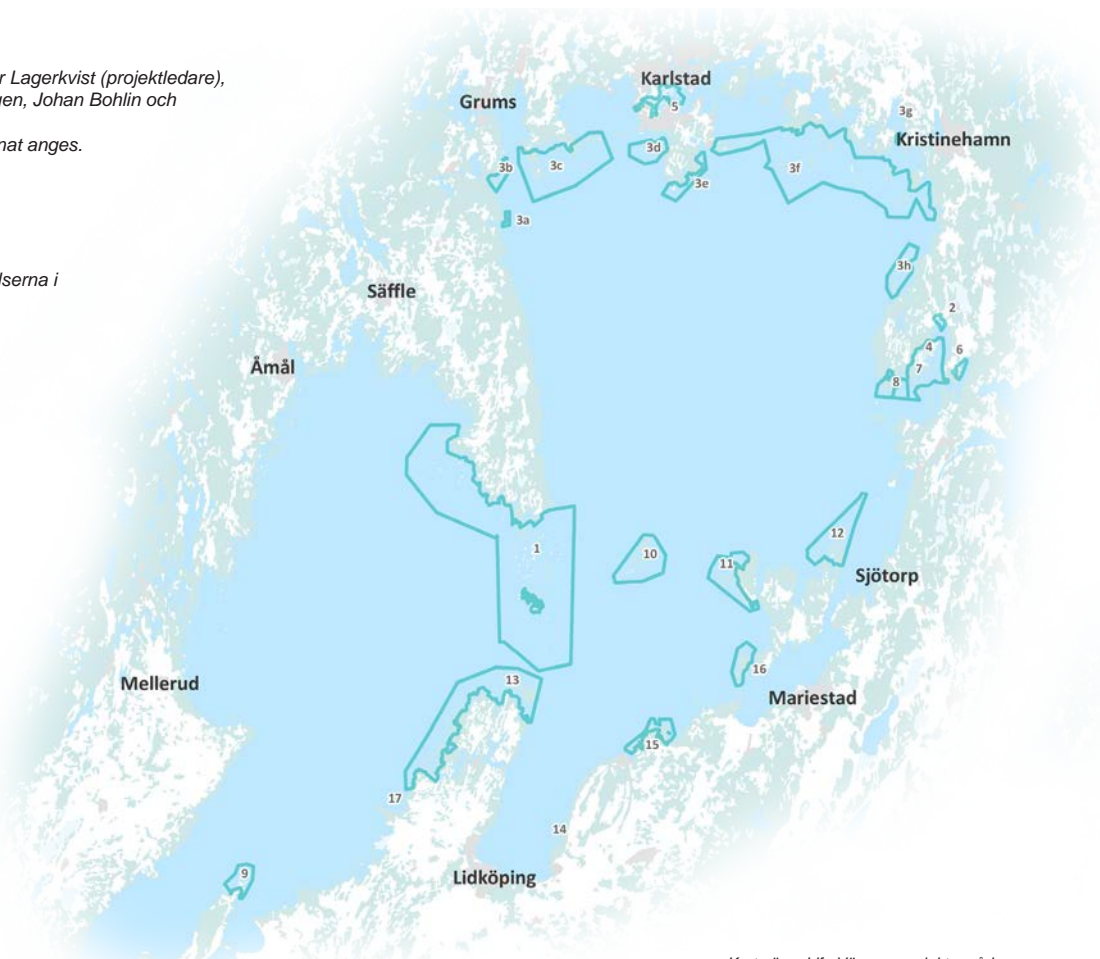
Broschyren ges ut av Länsstyrelserna i

Värmland och Västra Götaland.

För mer information besök

www.lifevanern.se

1. Millesvik och Lurö skärgård
2. Inre Kilsviken
3. Värmlandsskärgården
4. Nötön-Åråsviken
5. Klarälvsdeltat
6. Värmlands säby
7. Åråsvikens norra skärgård
8. Dyrön
9. Norra Vänersnäs skärgård
10. Djuröarna
11. Brommö skärgård
12. Kalvö skärgård
13. Kållands skärgårdar
14. Fågelöarna
15. Varaskogen
16. Onsö
17. Tjursholmarna

Karta över Life Vänersnäs projektområden.

Vad är projektet *lifevänern* ?

LIFE Vänern är ett EU-finansierat projekt som under åren 2014-2018 drivs av Länsstyrelserna i Värmland och Västra Götaland med syfte att restaurera viktiga naturmiljöer i natura 2000-områdena i och omkring Vänern. Åtgärderna som ingår i projektet ska bidra till gynnsam bevarandestatus för fågelarter och naturtyper som finns utpekade i EU:s art- och habitatdirektiv samt i fågeldirektivet.

Ett huvudtema i projektet har varit åtgärder mot igenväxningen i viktiga naturmiljöer. I vänerområdet pågår, liksom på många andra håll i landet, en omfattande igenväxning med träd och buskar. Orsaken till igenväxningen är bl.a. att gamla slåtter- och betesmarker blivit olönsamma samt att regleringen av Vänern har ändrats så att sjön inte tillåts variera på samma sätt som tidigare.

Ett annat tema i projektet har varit att skapa ostörda häckningsplatser för arter som är viktiga i ett EU-perspektiv, t. ex. fisktärna, silvertärna, fiskgjuse och havsörn. Slutligen har projektet även satsat på att sprida information om Vänerns natur och att bygga ut besöksanläggningar på några platser. Den övergripande målsättningen är att såväl människor, djur och växter ska få plats att vistas och leva vidare kring vårt vackra sjö, Vänern!

Sammanfattning av åtgärder inom LIFE Vänern

- Röjning av fågelskär för kolonihäckande sjöfåglar.
- Restaurering av igenvuxna slåtter- och betesmarker.
- Naturvårdsbränning.
- Byggande av boplattformar för havsörn och fiskgjuse.
- Anläggning av häckningsöar för tärnor och måsar.
- Vandringsleder, parkeringsplatser, bryggor, toaletter, rastplatser, utsiktsplattform.
- Informationsmaterial.

LIFE Vänern is an EU LIFE project aimed at restoring overgrown archipelago environments in Natura 2000 areas around Lake Vänern. There are many areas in the archipelago important for bird species and habitats listed in the EU Birds Directive and Habitats Directive. The project also intends to increase awareness among visitors regarding species and habitats existing within the Lake Vänern area.

Torräng på hållmark, Sönnervass.

Naturtyper/habitats

LIFE Vänern är ett EU-finansierat projekt och är därför inriktat på att restaurera naturtyper som är viktiga att vårda i ett EU-perspektiv. Följande naturtyper har restaurerats i projektet (EU-kod och benämning inom parentes).

Artrika hävdpräglade gräsmarker
(4030 Torra hedar och 6270 Siilikatgräsmarker)

Hävdade strandängar
(6410 Fuktängar)

Slätterängar i låglandet
(6510 Slätterängar i låglandet)

Torrängar på hållmark
(8230 Hållmarkstorräng)

Naturskog
(9010 Taiga)

Trädbeklädda betesmarker
(9070 Trädklädd betesmark)

NATURA 2000

Natura 2000 är ett nätverk av områden för att bevara EU:s mest skyddsvärda arter och naturtyper. Urvalet av områden bygger på EU:s art- och habitatdirektiv samt fågeldirektiv. De flesta av Natura 2000-områdena i Vänern är även skyddade som naturreservat eller fågel-skyddsområden.

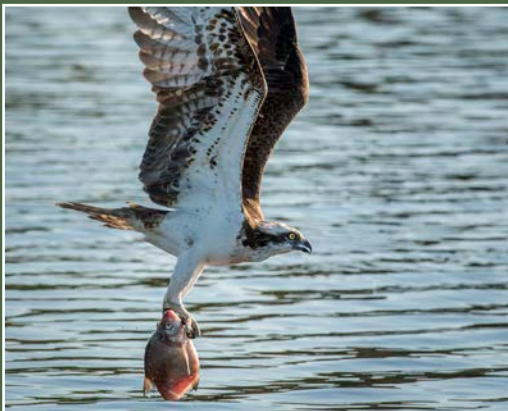

Storlom.

Fisktärna.

Fiskgjuse.

Fågelarter/bird species

I LIFE Väneren ingår flera åtgärder som syftar till att förbättra förutsättningarna för fågelarter som är utpekade i EU:s fågeldirektiv. I projektet har fokus legat på följande arter (EU-kod och latinskt namn inom parentes).

Storlom (A002, *Gavia arctica*)
Havsörn (A075, *Haliaeetus albicilla*)
Fiskgjuse (A094, *Pandion haliaetus*)
Brushane (A151, *Philomachis pugnax*)
Grönbena (A166, *Tringa glareola*)
Dvärgmåsar (A177, *Larus minutus*)
Skräntärna (A190, *Sterna caspia*)
Fisktärna (A193, *Sterna hirundo*)
Silvertärna (A194, *Sterna paradisaea*)
Vitkindad gås (A045, *Branta leucopsis*)
Småfläckig sumphöna (A119, *Porzana porzana*)

Beskrivning av projektområden

På följande sidor beskrivs de åtgärder som genomförts i ett urval av de 17 projektområden som LIFE Väneren omfattar.

MILLESVIK OCH LURÖ SKÄRGÅRD

KLARÄLVSDELTAT

NÖTÖN-ÅRÅSVIKEN & VÄRMLANDS SÄBY

På fyra öar i centrala delen av Lurö skärgård har det öppna landskapet återskapats. Nu skiner solen återigen över ängar och hållmarker på samma sätt som vid den tid då denna skärgård var befolkad av människor.

Genomförda åtgärder för återställning av betesmarker

- Avverkning och röjning
- Eldning av ljung
- Landgång till djurtransporter
- Utökad betesdrift
- Anläggning av besöksanordningar
- Informationsskylt

Gunnarsholmen i Lurö skärgård är en av de öar som restaurerats i LIFE Vänern. Den gamla fyren från 1852 syns nu åter igen från alla väderstreck.

ÖPPNA LANDSKAP MED BETESDJUR I LURÖ SKÄRGÅRD

Lurö skärgård har varit befolkat i hundratals år och fortfarande så sent som på 1950-talet fanns det bofast befolkning på öarna. Men allt eftersom de boende lämnade skärgården började öarna växa igen. När gräs och ljung inte längre betas bildas det förna som grogrund för buskar och träd. I takt med att träd och buskar växte upp på öarna minskade inslagen av ljusälskande och betespräglade växter och djur.

År 2011 gjordes den första större röjningen av träd och buskar på Vithall. Skärgårdslandskapet hade börjat öppna sig igen och resultatet gav mersmak. Således röjdes öarna Årnön, Sönnervassen och Gunnarsholmen inom LIFE Vänern och plötsligt kunde man se rakt över hela grundskärgården igen, från Vithall till Gunnarsholmen och vice versa.

Med betesdjurens kontinuerliga bete och nötande förändras växtsamhället till mer lågväxande arter och med tiden utvecklas ett artrikt och varierat landskap. För att ytterligare förbättra betet har den högvuxna ljungen på öarna eldats. I det varierade och ljusöppna landskapet ökar utrymmet för konkurrenssvaga och ljusälskande blomväxter såsom kattfot, mandelblom och styvmorsviol.

Kattfot är en blomväxt som trivs i det öppna landskapet.

The Lurö archipelago has been inhabited for hundreds of years and as late as in the 1950s there were still people living on the islands. As the residents left the archipelago, the islands overgrew with bushes and trees. In 2011 the first major clearing of trees and bushes on the island Vithall was made. Encouraged by the result three more islands were cleared in LIFE Vänern. The clearing efforts, burning of grasslands and heather and the continuous grazing by cattle, changes the vegetation into more low-growing species, and over time, an open and varied landscape develops.

I Klarälvsdeltat, mellan Karlstad och Hammarö, har två strandängar restaurerats. Röjning, fräsning och bete har öppnat upp de gamla våtmarkerna och förhoppningen är att det rika fågellivet som fanns här fram till 1960-talet ska komma tillbaka.

VIDSTRÄCKTA STRANDÄNGAR I KLARÄLVSDELTAT

Restaurering för våtmarksfåglar

Målet med arbetet har varit att återskapa öppna betade strandängar till förmån för våtmarksfåglar som grönbena, rödbena, brushane, tofsvipa och gulärta. Utöver avverkning och röjning av träd och buskar har en maskinell fräsning av tuvor, stubbar och småbuskar skett i områdena. Åtgärden är en förutsättning för att betesdjuren ska kunna ta sig ut och beta de våta markerna samtidigt som det ger möjlighet att betesputsa sådana delar som inte blir tillräckligt avbetade i framtiden.

Djupsundsviken

Området består i huvudsak av blöta gräsmarker som sträcker sig norrut från Djupsundsviken. Omgivningarna består av lövskog i väster och en bergsrygg med blandskog i öster.

Nolgårdsviken

Det restaurerade området vid Nolgård består av vidsträckt våta gräsmarker med en torrare hällmarksyta centralt i området. Norrut mot de öppna vattenytorna i Nolgårdsviken vidtar ett hav av vass där rördrom och brun kärrhök häckar. Flera infarter och dikesöverfarter har anlagts i området som gör att kor och maskiner kan förflyttas mellan olika delområden.

Här har även en vandringsled markerats som binder ihop köpområdet vid Nolgård med Hammars udde. Längs med leden har en utsiktsplattform med rullstolsramp byggts från vilken man kan studera fågellivet och få överblick över de restaurerade strandängarna.

In the delta of river Klarälven, between Karlstad and Hammarö, two wet pastures have been restored. Clearing of trees and bushes opened the landscape and the hope is that the rich bird life that existed here until the 1960s will come back. The aim of the work has been to rebuild open grazed wet pastures for the benefit of wetland birds such as Wood Sandpiper, Common Redshank, Ruff, Lapwing and Yellow Wagtail. In addition to clearing of trees and shrubs, a machine made cutting of tussocks and stump grinding has been carried out in the areas before the cattle were reintroduced in 2017.

Tofsvipan är en våtmarksfågel som trivs på de öppna betade strandängarna.

Genomförda åtgärder

- Avverkning och röjning
- Fräsning av tuvor, stubbar och buskar
- Anläggning av lastningsplatser för betesdjuren
- Anläggning av passager över diken
- Stängsling
- Påbörjad betesdrift
- Anläggning av besöksanordningar
- Informationsskylt

Genomförda åtgärder

- Avverkning och röjning
- Eldning av gräsmarker
- Stängsling
- Utökad betesdrift
- Restaureringslåtter

Inom projektet LIFE Vänern har ytorna för bete och slåtter utökats för att säkerställa att områdenas biologiska värden kan finnas kvar och utvecklas.

I de gamla solbelysta träden trivs många olika arter av t.ex. mossor, lavar och skalbaggar.

UTÖKAT BETE OCH SLÅTTER I VACKERT OCH VARIERAT KULTURLANDSKAP

I de båda naturreservaten Nötön-Åråsviken och Värmlands Säby, i den södra delen av Kristinehamns kommun, har avverkning och röjning skett så att dess slåtter- och betesmarker har kunnat utökas. Områdena har för regionen unika naturvärden kopplade till grova och ljusexponerade lövträd. Här blir det betesdjurens och slåtterfolkets uppgift att se till att inte sly och buskar åter tar överhanden.

Nötön-Åråsviken

Naturreservatet har ett av landets främsta exempel på ändmoränlandskap vilket sätter prägel på hela området. Floran och faunan är artrik och hyser ett flertal sällsynta arter som är knutna till ädellövskog och gammalt jordbrukslandskap. I projektet har betesmarkerna vid Prästön restaurerats. Genom röjning och eldning har även två slåtterytor återskapats på Arskagsudden och Hästudden.

Värmlands Säby

I detta naturreservat finns ädellövskogar och trädklädda betesmarker av hög klass, med urgamla grova ekar och andra lövträd. Inom projektet har de gamla trädklädda betesmarkerna på Sandholmen röjts fram. Vidare har stängsling genomförts som säkerställer att betesdjur kan släppas och hålla området öppet framöver.

Båda områdena ingår i Ramsarområdet Kilsviken, ett våtmarksområde som är av internationell betydelse som rast- och häckningslokal för fåglar.

Within project LIFE Vänern, the pastures and meadows have been expanded to ensure that the biological values of the areas can remain and develop. In the two nature reserves, Nötön-Åråsviken and Värmland Säby, in the southern part of the municipality of Kristinehamn, cutting and clearing of trees and bushes enabled the areas for grazing and mowing to expand. The areas have unique biological values for the region linked to coarse and light-exposed deciduous trees. In the future the grazing cattle and mowing will ensure that the bushes and shrubs will not take over again.

Särskilda åtgärder

På följande sidor presenteras närmare några av de insatser som projektet har genomfört.

RÖJNING AV FÅGELSKÄR

ANLÄGGNING AV ROVFÅGELBON OCH
HÄCKNINGSSÖAR

NATURVÅRDSBRÄNNING

Många av de viktiga häckningsplatserna för kolonihäckande fåglar är avsatta som fågel-skyddsområden.

Foto: Mikael Solebris.

RÖJNING AV FÅGELSKÄR

Skärgårdens viktiga häckningsplatser

Vänernskärgårdens kobbar och skär utgör viktiga miljöer för kolonihäckande fåglar som tärnor, måsar, trutar och skarv. I skydd av kolonierna häckar ofta andra sjöfåglar som gäss, änder och storlom. Ovanliga fågelarter som dvärgmåsa, skrântärna och roskarl nyttjar ibland också de kala skären för sin häckning. De kolonihäckande måsfåg-larna vill ha fri sikt runt sina bon för att kunna upptäcka fiender i tid. Det är därför igenväxningen är ett allvarligt hot mot fågellivet i Vänern. Genom att häcka i kolonier kan de hjälpas åt att upptäcka hot och försvara sig mot dem.

Regleringen orsakar igenväxning

Igenväxningen på Vänerns stränder och öar beror framförallt på regleringen av sjön. Vattenståndet tillåts numera inte variera lika mycket som tidigare vilket innebär att buskar och träd kan få fäste betydligt längre ut på stränderna. Inom LIFE Vänern har 211 viktiga fågelskär röjts vid två tillfällen. Syftet med røjningarna är att inte mista de fantastiska sjöfågelkolonierna som finns här.

Vänerns fågelskär är viktiga för EU

Totalt finns det över 700 fågelskär i Vänern där det varje år häckar mer än 30 000 måsfåglar och tärnor. Några av de arter som är vanliga hos oss, är skyddade på EU-nivå. Det gäller bland annat fisktärnan där vi har ett stort ansvar, eftersom en ganska stor andel av Europas fisktärnor häckar i Vänern.

The small islands and skerries of the Lake Vänern archipelagos are important environments for colony-breeding birds such as different species of Terns, Gulls and Cormorants. In the shelter of the colonies, other birds are breeding, such as geese, ducks, waders and Black-throated Loon. Rare bird species for the region, like Little Gull, Caspian Tern and Turnstone also breed in this environment. The colony breeding birds want a clear view of their nests to discover the enemy in time. That is why the growth of bushes and shrubs is a serious threat to the bird life in Lake Vänern. 211 important bird skerries have been cleared in two occasions within the project LIFE Vänern.

De kolonihäckande måsfåglarna vill ha fri sikt runt sina bon för att kunna upptäcka fiender i tid. Det är därför igenväxningen är ett allvarligt hot mot fågellivet i Vänern.

Projektområden med röjning av fågelskär

- Millesvik och Lurö Skärgård
- Värmlandsskärgården
- Åråsvikens norra skärgård
- Dyrön
- Norra Vänersnäs skärgård
- Djuröarna
- Brommö skärgård
- Kalvö skärgård
- Kållands skärgårdar
- Fågelöarna
- Varaskogen
- Onsön
- Tjursholmarna

Tillgången på ostörda boplatser är ofta en begränsande faktor för olika fågelarter. I projektet har vi jobbat med att skapa häckningsplatser för kolonihäckande måsfåglar samt för havsörn och fiskgjuse.

Fiskgjuse.

Havsörn.

Grågässen har hittat till den anlagda häckningsön. På bilden syns ett 20-tal grågäss som använder ön som rastplats. Foto: Johan Bohlin.

ROVFÅGELBON & HÄCKNINGSSÖAR

Boplattformar för havsörn och fiskgjuse

Projektet LIFE Väneren har anlagt 16 boplattformar i trädkronor av framförallt äldre tallar på öar och uddar i den norra delen av vänerskärgården. Syftet är att hjälpa de stora rovfågarna att hitta platser där de kan häcka utan att bli störda av besökare.

Häckningsöar i Inre Kilsviken

Genom att bygga upp två mindre häckningsöar, som ligger väl isolerade från fastlandet, i naturreservatet Inre Kilsviken, har vi givit möjlighet för tärnor och andra måsfåglar att häcka ostört från rovdjur som till exempel räv och mink.

Undvik att störa häckande fåglar

Från april till juli ska man undvika att besöka öar och skär med kolonihäckande fåglar. Många av skären är fågel-skyddsområden, där det även är förbjudet att landstiga eller komma närmare än 100 meter. Det är lätt att se om fåglarna är störda. Är de uppe i luften och skriker så är bona oskyddade och kan plundras av rovdjur. Du kan hjälpa fåglarna genom att vara uppmärksam och visa hänsyn under den känsliga perioden.

Fiskgjusen har en häckningsperiod som sammanfaller med de kolonihäckande måsfågarna, april-juli. Havsörnen däremot, påbörjar sin häckning redan så tidigt som i februari-mars och då är det viktigt inte vistas i närheten av dess boplatser. Ser du en stor rovfågel som kretsar och varnar över båten är det ett tydligt tecken på att du bör undvika att landstiga på platsen.

The LIFE Väneren project has built 16 semi-artificial nests in trees of predominantly older pines on islands and peninsulas in the northern parts of Lake Väneren. The purpose of the building of the nests is to help White-tailed Eagle and Osprey to find places where they can breed without being disturbed by visitors. By building two smaller, well isolated from the mainland, breeding-islands in the nature reserve Inre Kilsviken, terns, gulls and other birds got the possibility to breed undisturbed by mammal predators such as Fox and American Mink.

I våra skogar finns ett stort antal växter, svampar och insekter som är beroende av att det brinner i skogen med jämna mellanrum.

T.h. bild från naturvårdsbränningen på Bärön i Segerstads skärgård, juni 2018.

NATURVÅRDSBRÄNNING AV TALLSKOG

Många arter behöver skogsbränder för att överleva

Den naturliga påverkan av bränder i de svenska barrskogarna har minskat. Bara för 150 år sedan var bränder vanliga i skogarna i Sverige. För skogen och för de växter och djur som finns där är inte skogsbränder någon katastrof. Tvärtom är det många arter som behöver skogsbränder för att överleva, och väldigt många fler som gynnas av skogsbränder i någon mån. Naturvårdsbränning är därför en prioriterad skötselmetod i naturreservat.

Bränning ger en öppen och varierad skog

I LIFE Vänern har vi använt bränning som restaureringsmetod i skogsbestånd på öar i Vänern som idag inte har så höga naturvärden. Målsättningen vid dessa bränningar har varit att många tallar ska överleva, men att en del av dem ska skadas av elden. En del av träden, framförallt granar, ska reduceras för att släppa in mer solljus i bestånden. När tallen får en skada så impregnerar den veden med kåda. Det gör att den blir mer motståndskraftig och står kvar längre både som levande och dött träd. De blir framtida gammeltallar där förhoppningsvis skalbaggen, reliktbocken och andra spännande arter kan trivas.

Inom LIFE Vänern har naturvårdsbränning genomförts på två öar i Värmlandsskärgården (Harvelsön och Bärön) samt på Österön i naturreservatet Kalvö skärgård, norr om Mariestad.

The natural impact of fires in Swedish pine forests has decreased. 150 years ago fires were common in the woods of Sweden. Forest fires are not a disaster for forest and for the plants and animals found there. On the contrary, there are many species that need forest fires to survive and even more species benefit from forest fires. Controlled fire management is; therefore, a priority method in Swedish nature conservation. In LIFE Vänern we have used burning as a restoration method in forests on islands in Vänern, which today do not have such high natural values. The goal of these burns has been that many pines should survive, but some of them will be damaged by the fire.

Att tänka på som besökare:

- Låta fåglarna ruva ostört genom att hålla avstånd till fågelkolonier, rovfågelbon och ruvande fåglar på land.
- Undvika att skingra fågelkullar ute på vattnet genom att sänka farten på båten och hålla god uppsikt.
- Respektera fågelskyddsområdena, håll utkik efter de gula eller gulröda fågelskyddsskyltarna.
- Hålla hunden kopplad när du stiger iland på öarna.
- Sök information om vad som gäller inom områdesskyddet på informationstavlor eller länsstyrelsernas webbplatser.
- Undvik att uppträda störande för andra besökare i området.

To consider as a visitor:

- Allow the birds to breed undisturbed by keeping distance to bird colonies, raptors nests and breeding birds on land.
- Avoid splitting bird families on the water by lowering the speed of the boat and keeping a good eye.
- Respect the bird protection areas, look out for the yellow or yellowish bird protection signs.
- Keep the dog on leash when you step out of the boat on the islands.
- Find information about regulations in the protected areas on information boards or the County Administrative Boards Web sites.
- Avoid disturbing other visitors in the area.

ÖKAD TILLGÄNGLIGHET & INFORMATION TILL BESÖKARE

De öppna landskapen som skapats inom LIFE Vätern är attraktiva att besöka och vistas i. För att öka tillgängligheten har nya besöksanläggningar byggts på flera platser.

Kalvö skärgård

I naturreservatet Kalvö skärgård, norr om Mariestad, har två bryggor och två mulltoaletter anlagts för att underlätta för besökarna. Tillgängligheten i området har även ökats genom nya vandringsleder som markerats på öarna.

Lurö skärgård

I Lurö skärgård, som ligger centralt belägen i Vätern, har en ny brygga på ön Vithall anlagts för besökarna. Genom att lägga till vid bryggan kan man nu på ett säkert sätt besöka det gamla skärgårdstorpet och ströva i betesmarkerna på ön.

Klarälvsdeltat

Ett ny utsiktsplattform med rullstolsramp har anlagts vid Nolgårdsviken från vilken man kan titta på områdets fågelliv eller bara skapa sig en överblick. En ny vandringsled med spänger har också anlagts som tillåter besökarna att röra sig mellan köpområdet Nolgård och Hammars udde.

Information

I LIFE Vätern har vi även arbetat med informationsinsatser. Flera nya skyltar har skapats som informerar besökare om vad de kan se på plats i naturreservaten. En sammanfattande broschyr beskriver hur naturskyddet ser ut i vänerområdet och på projektets hemsida www.lifevaernern.se finns en mängd artiklar och nyheter som berättar om projektets utförande och resultat.

HUR SKA DU SOM BESÖKARE TÄNKA?

Visa hänsyn till fågellivet...

Vänern har ett rikt fågelliv med inslag av fåglar som normalt framförallt häckar i havsmiljö. Häckningstiden är en känslig period för fåglarna som för många arter sammanfaller med den period då vi människor vill vistas ute i den vackra skärgårdsmiljön.

Det är viktigt att känna till att störningar i måsfågelkolonierna kan medföra att ungar och ägg blir uppätta av rovdjur. Havsörn och fiskgjuse är väldigt känsliga för störning under häckningsperioden. Om inte äggen hålls varma av de ruvande föräldrarna kan de snabbt gå till spillo. Även storlom är en känslig fågelart som lätt skräms av boet vid eventuell störning.

... och var varsam med betesdjuren

Betesdjuren har en avgörande roll i arbetet med att hålla skärgården öppen och tillgänglig. När du vistas i områden som har betande nötdjur eller får bör du tänka på att:

- Uppträda lugnt och försiktigt.
- Stänga grindar och stängselpassager när du passerat.
- Undvik att ta med hund in då betesdjur finns i hagarna.

Lifevänern

För en öppen och levande skärgård

www.lifevanern.se

